

לשכת העיתונות הממשלתית: "הידיים" המסייעות ל"מוח" בדיפלומטיה הציבורית

אפרים לפיד וכלילה מגן

מבוא

הסברת ענייניה של מדינת ישראל היא אחד המרכיבים החשובים במערכת יחסי החוץ של המדינה. הצורך הזה קיים מראשית ימי התנועה הציונית, ואכן ראשיה השתמשו בכלים של יחסי ציבור והסברה (מן, 2012; Toledano & McKie, 2013). לפני הקמת המדינה פעלו כמה גופים בתחום ההסברה: המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית ולשכת עיתונות של ה"הגנה", ולימים עם קום המדינה הוקמו גם מסגרות הסברה במשרד ראש הממשלה, במשרד החוץ, ביחידת דובר צה"ל ובלשכת העיתונות הממשלתית. דינה גורן סברה כי "הממשלה, על סמך ניסיונם הקודם של מנהיגי 'היישוב' וראשי התנועה הציונית, ראתה בעיתונות העולמית – וליתר דיוק בזו של ארה"ב ושל בריטניה – גורם רב השפעה על דעת הקהל שבאותן ארצות שיש לעשות הכל כדי לגייס אותה לעניין הציוני הישראלי" (גורן, 1976, עמ' 131).

בשני העשורים האחרונים אנו עדים להתגברות העניין שמגלים חוקרים בתחום הדיפלומטיה הציבורית (Wang, 2006; Wilson, 2008). איתן גלבוע מגדיר דיפלומטיה ציבורית כתקשורת ישירה עם אומות זרות במטרה להשפיע על ממשלותיהן (Gilboa, 2008). בכך היא שונה באופן מהותי מהדיפלומטיה המסורתית שעיקר הממשקים בה הם בין הגופים הממלכתיים ונציגיהם, ולא בין הגופים הממלכתיים לקהלים של מדינות אחרות. בתחום מתפתח זה ניכר עניין גובר במקרה הישראלי בשל ייחודו והמתח הקבוע שמייצרות הנסיבות הגאופוליטיות המסובכות של המזרח התיכון (הסמן, 2008; שי, 2013). המנגנון הארגוני של הדיפלומטיה הציבורית של מדינת ישראל עבר שינויים מבניים ותוכניים במשך השנים. גופים כמו משרד החוץ, משרד ההסברה והתפוצות, דובר צה"ל ומטה ההסברה הלאומי נדונו בספרות בהרחבה (שי, 2013; טל-סרנגה, 2012; לפיד, 2009). הדגש הושם לרוב על האסטרטגיות שנקטו הגורמים הרשמיים של מדינת ישראל נוכח אתגרי ההסברה התכופים (שי, 2009). לא מעט מן המחקרים שפורסמו מותחים ביקורת על חולשותיו של מערך ההסברה

הישראלית, מאתרים ליקויים ומציעים מהלכים לשיפורו (Anholt, 2009; Gilboa, 2006; Cull, 2009).

אחד הגופים הוותיקים ביותר בארץ שעסק ושעוסק בדיפלומטיה הציבורית הוא לשכת העיתונות הממשלתית (לע"מ). למרות תפקידה החשוב לא נערכו מחקרים על לע"מ והיא נזכרת בהם מעט (כספי ולימור, 2005; שי, 2013; Toledano & McKie, 2013). לע"מ היא הארגון הממלכתי האחראי לקשרי העיתונות של הממשלה עם כתבי החוץ הקבועים והמזדמנים, מופקדת על השירותים הטכניים והלוגיסטיים למבצעי הסיקור התקשורתי הגדולים בישראל ברגיעה ובחירום, ובסמכותה הנפקת תעודות העיתונאי לעיתונאים הישראלים והזרים. תעודת העיתונאי מאפשרת למחזיק בה גישה למקומות ולאירועים ממשלתיים הפתוחים רק לאנשי תקשורת. עד שנות השישים דרשה לע"מ ממי שביקש תעודת עיתונאי להציג תעודת יושר מהמשרה (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2016).

במאמר זה אנו מבקשים למלא את החסר הבולט במחקר היסטורי על גוף זה. המחקר המוצג כאן מבוסס על ניתוח של מסד נתונים נרחב. לצורך המחקר נערכו ראיונות עומק עם מנהלי לע"מ לדורותיהם, וכן נאספו ונותחו טקסטים רבים, כתובים ואלקטרוניים, מארכיבים רשמיים, דוגמת ארכיון צה"ל וארכיון המדינה, כמו גם חומרים היסטוריים מארכיונים פרטיים. לצורך הבנה מלאה יותר וקבלת תמונה שלמה של פעילותה של לע"מ נבדקה גם פסיקת בג"צ ונאסף מידע מהעיתונות ומכתבי עת מקצועיים.

הסברת ה"מדינה שבדרך": לשכת העיתונות של גרשון אגרון

משנת 1911 פרסם המשרד הארץ-ישראלי של התנועה הציונית בראשותו של ארתור רופין ביפו מאמרים אוהדים לצינונות בעיתונות הערבית, במטרה להפחית את העוינות ולקדם את מטרותיה הפוליטיות של התנועה. בקיץ 1914 הקים העיתונאי נסים מלול בסיוע התנועה הציונית את "משרד העיתונות הארץ-ישראלי", שסיפק לעיתונות

יפּוֹת־לֵאבִיב. בארגון עבדו 136 פקידים שתפקידם היה לתאם את הזיקה עם אמצעי התקשורת.² כדי להתמודד עם הפעילות הבריטית הקימו אנשי הסוכנות, ולטר איתן וגרשון הירש (אבנר), חדר עיתונות במשרדי הסוכנות וקיימו בו תדרוך יומי לכתבים הזרים (מן, 2015). בתקופת טרום המדינה ניכרו כבר ניצניה של בעיה מרכזית שאפיינה את ההסברה הישראלית שנים רבות. גופים רבים פעלו במקביל וללא תיאום בקשרים עם כתבים זרים ומקומיים: דובר ה"הגנה", דובר הוועד הלאומי ודוברי הסוכנות היהודית (של המחלקה המדינית ושל המחלקה להסברה ולעיתונות). בראשית 1948 התמקדה תשומת הלב של הדרגים הבכירים בעיקר בהסברה לציבור היהודי ולתושבים הערבים. משה שרתוק ואישים אחרים קראו להקים ועדה שתעסוק גם בהסברת חוץ ובתדרוך הכתבים הזרים שהמשיכו להגיע לארץ. במאמר 1948 הוחלט להקים מחלקה למלחמה פסיכולוגית ותעמולה במסגרת ה"הגנה" וועדת הביטחון של הסוכנות היהודית (שם).

מקומה של לע"מ במסגרת שירותי המודיעין (האינפורמציה)

לקראת יולי 1948 מונה משה פרלמן למפקד יחידת קשר לעיתונות בצה"ל (לימים דובר צה"ל) (אוסטפלד, 1994, עמ' 332). פרלמן היה במידה רבה האיש הנכון במקום הנכון ובזמן הנכון. טרם עלייתו לארץ מבריטניה היה עיתונאי אנגלי יהודי מוערך, אשר צבר ניסיון מבצעי רב בסיקור מלחמת העולם השנייה בשורות הצבא הבריטי. על ניסיונו זה אף זכה לציון לשבח מן המלך. פרלמן, כמו רבים אחרים, חווה ניסיון כושל לעלות לארץ וגירוש לקפריסין עם מאות חבריו מספינת המעפילים, דבר שהותיר בו רושם עז וכוונן את הקשר שלו לארץ ישראל ולמפעל הציוני. כתבי חוץ הוצבו בספינות מעפילים רבות כדי לתאר את הזוועה לעולם (דוד פרלמן, ראיון אישי, 2014). מוצאו הבריטי, הניסיון המבצעי במלחמת העולם ובמלחמת העצמאות, מחויבותו הציונית, הקשר האישי עם בן-גוריון והיותו עיתונאי מוכשר ומוכר – כל אלה העניקו לו יתרונות גדולים בתפקידו החדש. בן-גוריון ייחס חשיבות רבה לסיקורה של מלחמת העצמאות בעולם. מתוך הבנה שכתב מרוצה יועיל למאמץ ההסברה הישראלי, נעשה בתקופתו ניסיון ממשי להקל על עבודת העיתונאים מבחינה טכנית (גורן, 1976). לשני סגניו של פרלמן מונה אברהם (אייב) הרמן, איש מחלקת ההסברה של הסוכנות שייצג את הצד האזרחי, ורס"ן כתרילאל כץ מצה"ל שייצג את הצד הצבאי (יגר, 1986). גוף זה פעל מבית פרטי ברחוב בן-יהודה בתל-אביב ומספטמבר 1948 – ממלון ריץ בעיר. עם הקמת המדינה נוסדו שני גופים ממשלתיים אזוריים לטיפול בהסברה וביחסי ציבור: לשכת העיתונות המקומית, שטיפלה בעיתונות המקומית והייתה כפופה למשרד הפנים בניהולו של יוסף גרביצקי, ולשכת עיתונות החוץ, שטיפלה בעיתונאים הזרים בכפיפות למשרד החוץ. ב-1949 אוחדו שתי מסגרות אלה ל"לשכת העיתונות הממשלתית" במסגרת משרד ראש הממשלה, בראשות גרשון אגרון (לימור, לשם ומנדלזיס 2014, עמ' 87). לשכת העיתונות הממשלתית (לע"מ) העבירה מידע על הפעילות הממשלתית לכלי התקשורת בכל יום. דף מידע נוסף, שכותרתו "תמצית העיתונות היומית", הופץ

הערבית מידע וכתבות אובייקטיביות לכאורה על היישוב היהודי. בתנועה הציונית ראו חשיבות בפיתוח מנגנון הסברה מעין זה להפחתת העוינות בין הצדדים ולקידום מטרות המפעל הציוני (קליין, 2016). בשנת 1924 מונה גרשון אגרונוסקי (לימים אגרון) על ידי ההסתדרות הציונית לאחראי לקשרים עם העיתונות, לטיפול בתיירים ולענייני הסברה. לגוף זה קראו "לשכת העיתונות". הלשכה פרסמה דפי הסברה שבועיים (bulletins) תחת הכותרת "ידיעות מארץ ישראל" בשפות עברית, אנגלית, גרמנית, צרפתית וספרדית. הקמתה של לשכת העיתונות והפרסומים השבועיים מעידים על האסטרטגיה: הפצת הרעיון הציוני והנעה לפעולה באמצעות עדכון יהודי התפוצות במתרחש בארץ ישראל ההולכת ונבנית כביתו הלאומי של העם היהודי. בשנת 1934 הקימה ההנהלה הציונית סוכנות ידיעות בשם "פלקור" בניהולו של יוסף גרביצקי, שסגנו היה יהושע יוסטמן, במסגרת מחלקת העיתונות של הסוכנות היהודית. הסוכנות הפיצה הודעות לעיתונות של ההנהגה הציונית וטקסטים שכללו התפלמסות עם עמדות ופרסומים של גורמים שונים. לרשות "פלקור" עמדו משאבים מצומצמים שאפשרו הפעלת משרד קטן בארץ ומשרד נוסף בניו יורק. הרקע להקמתה היה משפט ארלוזורוב שהיה שיאו של המאבק בין הזרמים בציונות (איילון, 1998).¹ לאחר זמן מה קיבלה סוכנות הידיעות "פלקור" מעמד עצמאי והועברה לסוכנות היהודית בראשות ישעיהו קלינוב (איילון, 1998).

שני הגופים של הסוכנות היהודית – לשכת העיתונות וסוכנות הידיעות – ניהלו בידי משה שרתוק (לימים שרת). תפקידה של הראשונה התמקד בקשרים עם העיתונות בארץ ישראל, משימה דוברותית, ושל השנייה היה להפיץ ידיעות לארץ ולחו"ל. במקביל נפתח סניף מרכזי של סוכנות הידיעות בלונדון שהפעיל משה פרלמן, עיתונאי יהודי צעיר (מן, 2015). סוכנות "פלקור" נסגרה עם קום המדינה.

ב-1945 נתבקש בידי הנהלת הסוכנות היהודית גרשון אגרונוסקי, עורכו הראשון של *Palestine Post*, להכין תכנית על הקמת שירותי הסברה. הוא הציע להקים מיניסטרוניו הסברה בראשות מיניסטר (המקביל לממשל הבריטי), במתכונת שהייתה מקובלת בבריטניה במלחמת העולם השנייה; המלצתו נדחתה (יגר, 1986; מירון מדויני, ראיון אישי, 2016).

רפי מן דן בהרחבה ובפירוט בתשתית היחסים של היישוב היהודי עם כתבי החוץ. לדידו, שורשי הפעילות ההסברתית והעיתונאית במלחמת העצמאות היו נעוצים ביחסי היישוב היהודי עם כתבי החוץ מסוף מלחמת העולם השנייה (מן, 2015). מנגנון ההסברה העיקרי באותה תקופה התעצב בעיקר כמענה למנגנון ההסברה המפותח של הבריטים שכלל הודעות לעיתונות, מסיבות עיתונאים ותדרוכים. הנהגת היישוב העברי נתנה עדיפות לכתבי חוץ כדי לחזק את הגיבוי הבינ-לאומי לקראת ההחלטה באו"ם על הקמת מדינה יהודית (דוד פרלמן, ראיון אישי, 2015). בממשלת המנדט פעלה לשכת המודיעין הבריטית (PIO = Public Information Office). המשרד הראשי היה בירושלים ליד מלון המלך דוד (שם היו גם משרדי הצנזורה הבריטית על העיתונות). שלוחה של גוף זה פעלה בתל-אביב, בדרך

משה פרלמן בשדה בוקר עם דוד בן-גוריון, יצחק נבון ואדוארד מורו, 1956, לע"מ

ב־1952 הציג בן-גוריון למנות את זלמן ארן לסגן שר לראש הממשלה שיהיה אחראי לנושא ההסברה. בן-גוריון מנה את כלי ההסברה שיעמדו לרשות ארן: העיתונות, הסיעה בכנסת, "טובי המנגנון הממשלתי" (פקידות בכירה), מכשירי החינוך וההסברה בצבא ועוד. ארן לא השתכנע לקבל את המשימה ללא תקציב נאות. ב־1955 קיבל השר ללא תיק, זלמן ארן, את האחריות למרכז ההסברה ואילו לע"מ ורשות השידור נשארו במשרד ראש הממשלה (מן, 2012).

ב־1966 מינה ראש הממשלה לוי אשכול את השר ישראל גלילי לאחראי לשירותי ההסברה במשרד ראש הממשלה, שכללו אף את לע"מ. תפקידה של לע"מ באותה עת היה לספק מדי יום לעיתונות הישראלית ולכתבי החוץ הקבועים בארץ והמבקרים בה מידע עדכני על פעולות הממשלה. דוד לנדור החליף את פרלמן כמנהל לע"מ בשנים 1954-1976. יחידות המשנה של לע"מ היו: מחלקת חדשות שהפיקה דפי הסבר יומיים על פעולות הממשלה, יזמה מסיבות עיתונאים, ארגנה סיורים לעיתונאים ישראלים ומסרה מידע שוטף לכתבי החוץ בארץ; מחלקת הקשר לעיתונאי חוץ אשר טיפלה בעיתונאים, בסופרים ובתסריטאים שביקרו בארץ כאורחי הממשלה או ביוזמתם; המחלקה למידע שריכוזה חומר על החיים במדינה; המחלקה לפרסומים בלועזית אשר הפיקה מדי יום תרגום לאנגלית של המאמרים הראשיים בעיתונות העברית ופרסומי הסברה באנגלית; מחלקת צילומים שערכה סיקור צילומי שוטף של הפעילות במדינה, בעיקר בהקשר לפעילות ראשי המדינה והשרים; מחלקת המודעות והפרסום שתפקידה היה לרכז את המודעות הממשלתיות בתשלום ולארגן מבצעי פרסום שונים. באותה תקופה הפיץ דובר צה"ל הודעות לתקשורת הישראלית והביין לאומית באמצעות לע"מ.

בין סיקור מלחמות לסיקור אירועי מדיה

המצב הביטחוני, פעולות התגמול בשנות החמישים ושיאן במלחמת קדש, בשיתוף בריטניה וצרפת באוקטובר 1956, היו נושא מרכזי

בשעה תשע בבוקר לכל משרדי הממשלה, לנציגויות ישראל בעולם ולצבא. עם העברת לע"מ למשרד ראש הממשלה נשארה במשרד הפנים האחריות למתן רישוי להוצאת עיתון ופעילותה של המועצה לביקורת סרטים ומחזות (פיין, 2009). לימים בוטלו שתי סמכויות אלה. סמכות שנותנה בידי לע"מ עד היום היא הנפקת תעודות עיתונאי. סמכות זו עוררה ביקורת בקרב אנשי תקשורת בארץ ובעולם. נטען שסמכות זו מעניקה ללע"מ, גורם ממסדי, מעמד של הגדרת מקצוע העיתונות בישראל. הטענה הייתה שיש בכך עוצמה מסוכנת, והשלטון עלול לעשות שימוש לרעה בסמכותו ולהערים קשיים על כתבים שאינם מיישרים קו עם הממסד (כספי ולימור, 2005).

בסיום המלחמה, באפריל 1949, הוחלט על הקמת "שירותי מודיעין"³ בראשות גרשון אגרון במשרד ראש הממשלה. המטרה המרכזית של גוף זה, שכונה בראשיתו "שירותי האינפורמציה", הייתה "לחבב את המדינה על אזרחיה" (מן, 2012, עמ' 206). הגדרה זו מעניינת משום שהיא מוסיפה לשים את הדגש על קהלי היעד הפנימיים, אזרחי ישראל, אף קהלי היעד החיצוניים – כתבי החוץ ודיפלומטים זרים – היו הכתובת העיקרית לפעילותו של גוף זה. בפועל פנה גוף זה מראשיתו אל שני הקהלים. ב־17 ביוני 1949 פרסם זאב שרף, מזכיר הממשלה, חוזר בכל משרדי הממשלה ובו הודיע שבראשית מאי 1949 הוקם "מרכז לשירותי המודיעין של הממשלה המאחד את השירותים לעיתונות, לשידור, להסברה, ליחסי צבור, אשר פעלו עד עתה במסגרתם של משרדי ממשלה אחרים". המרכז, ששכן בקריה בתל-אביב, כלל את לשכת העיתונות והמודיעין שהייתה במשרד הפנים, את מחלקת העיתונות והמודיעין של משרד החוץ, את שירותי השידור (שקודם לכן היו במשרד הפנים), את יחידת הקשר לעיתונות של הצבא ואת האגף ליחסי ציבור של משרד הביטחון.⁴ אגרון ביקש להשתתף בישיבות הממשלה לא במעמד שר, אך בן-גוריון דחה את בקשתו. הוא עמד בראש שירותי המודיעין עד סוף מארס 1951, ואז ביקש מבן-גוריון לשחררו מתפקידו והסביר כי ללא מעמד עצמאי לא יוכל "לגשר על התהום העמוקה בין המציאות במדינה ובין הרושם שנוצר בעיני הציבור" (מן, 2012). בעקבות עזיבתו מונה משה פרלמן לתפקיד (דוד פרלמן, ראיון אישי, 2014). תחת פרלמן היו שירותי המודיעין לשותף אסטרטגי בעיצוב מדיניות ההסברה ולא רק נתן סיוע ותמיכה טכניים למנגנון ההסברה של המדינה.

ב־1950 נוספה מחלקה להסברת פנים שתפקידה היה ליצור את הגיבוי הציבורי לעבודת הממשלה בקרב הציבור הישראלי (שנקראה מאוחר יותר "מרכז ההסברה"). באפריל 1951 הציג המזכיר הכללי של משרד ראש הממשלה, לוי, להוסיף תקן חדש ללשכת פנים וחוץ מאוחדת ושלשכת העיתונות תעניק שירות מקיף לעיתונות חוץ ופנים.⁵ בהצעה הזו טמונה הבחנה חשובה כי אלה שתי תכליות שונות באופן מהותי: האחת פונה לליכוד השורות כלפי פנים וליצירת "מדורת שבט", ואילו השנייה מבקשת ליטול חלק בשיח האוניברסלי בתקשורת הביין-לאומית. ב־1 בינואר 1952 התרחבה אחריותו של פרלמן. הוא מונה למנהל-על של שירותי המודיעין (אינפורמציה), והיה אחראי במסגרת תפקידו זה גם ללשכת העיתונות הממשלתית וגם ללשכת ההסברה, הסרטים ושירותי השידור (מן, 2008).⁶

לנדור מונה לממלא מקומו של מנהל לע"מ, עד למינויו של זאב חפץ למנהל ב-1977, לאחר המהפך. בין השנים 1966-1969 היה מדזיני דובר לשכת ראש הממשלה בתקופתם של ראשי הממשלה לוי אשכול, גולדה מאיר ויצחק רבין נוסף על תפקידו כמנהל לע"מ בירושלים (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2016).

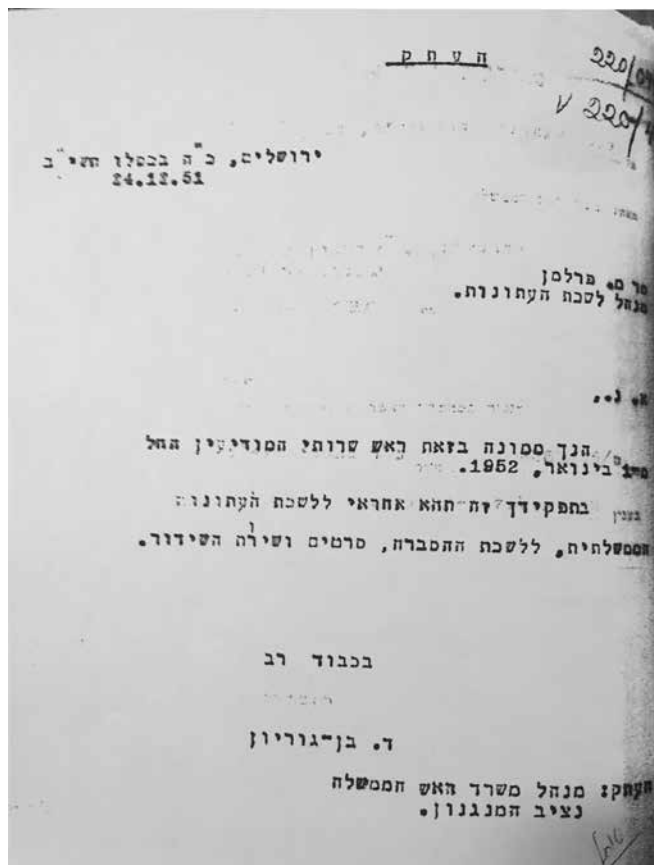
התיאום בין גורמי ההסברה נעשה ב"פורום טדי", פורום שבועי שבו נפגשו מנהל לע"מ ונציגים ממוסד החוץ, מקול ישראל (שהיה עד 1965 מחלקה במשרד ראש הממשלה), מדובר צה"ל, מגלי צה"ל, מבמחנה, ממרכז ההסברה ומההסתדרות הציונית העולמית. מדזיני תיאר זאת כמפגש שבועי שבו "כל אחד העלה נושאים", כפורום שנועד "לקבל הנחיה ותיאומים" (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2014). לוועדה זו לא היו סמכויות ואף לא תקציב ולפיכך היא לא הייתה יעילה (יגר, 1986). פורום אחר שעסק רק בהסברת חוץ התנהל בראשות מנכ"ל משרד החוץ, חיים יחיל, והשתתפו בו אותם הגורמים שהשתתפו ב"פורום טדי" (מדזיני, 2007, עמ' 147). לע"מ קיבלה מדי שבוע מידע ממזכירות הממשלה לאחר הישיבות השבועיות של הממשלה (שם). בתקופתו של מדזיני כראש לע"מ נמשכה אי הבהירות בחלוקת התפקידים בין מנגנוני ההסברה ובהגדרתם, והיו כפילויות כאשר יותר מגוף הסברה אחד עסק באותן משימות ללא תיאום ביניהם. דבר זה הזיק לפעולתו של המערך ההסברתי (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2014). ב-1964 נערכו בכנסת דיונים על ההסברה הישראלית בעקבות ועידת הפסגה הערבית הראשונה ובנובמבר 1966, לאחר פעולת התגמול הגדולה של צה"ל בסמוע, בדרום הר חברון (יגר, 1986). בדיונים אלה הוזכר בעיקר משרד החוץ בנושא הדגל של ההסברה. עד מלחמת ששת הימים נעשו ניסיונות אחדים לשפר את התיאום בין הזרועות השונות של ההסברה. בשנת 1966 קיבל השר ישראל גלילי לידי את שירותי ההסברה במשרד ראש הממשלה – מרכז ההסברה, לע"מ ורשות השידור. לממשלת ישראל לא היה באותן שנים דובר ותפקיד זה מילאו בדרך כלל מנהלי לשכת ראש הממשלה ומזכיר הממשלה. מערך ההסברה בישראל היה נתון כל השנים ללחצים פוליטיים ועל כן לא היה תכנון של מנגנון הסברה ממלכתי מקצועי, שיוכל לתת מענה לאתגרי הדיפלומטיה הציבורית לטווח ארוך. גלילי ביקש לא לעסוק בעניין כתבי חוץ, בעיקר בגלל בעיות שפה (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2016).

ערב מלחמת ששת הימים מנתה אוכלוסיית הכתבים הזורים הקבועים בישראל כחמישים עיתונאים, מרביתם בתל-אביב ומיעוטם בירושלים (מדזיני, 2007). כאשר הוקמה ממשלת האחדות הלאומית ב-1 ביוני 1967 נערכו שירותי ההסברה השונים במהירות יחסית לקלוט את 800 כתבי החוץ שהגיעו לישראל וסיקרו את הקרבות (בן-גור, 1990). לע"מ נדרשה להעניק שירות באמצעי הקשר הבין-לאומיים עבור כתבי החוץ: מברקה, שירותי טלפון וטלקס, העברת תמונות רדיו, העברת סרטי טלוויזיה במטוסים. היא קיבלה תגבורת ניכרת של מתנדבים מתורגמנים, כתבניות, שליחים, מלווים ועוד, והנחיות משלושה גופים: משרד ראש הממשלה באמצעות השר גלילי, דובר משרד החוץ ודובר צה"ל. דובר משרד החוץ ודובר צה"ל עסקו בתדרוכים מדיניים וצבאיים ולע"מ הגישה סיוע טכני ושירותים. לאחר המלחמה הסתבר

בסיקור התקשורת של כתבי החוץ, וההסברה הישראלית התאמצה להציג את עמדתה של ישראל בעולם. כיוון שהמבצע תוכנן בחשאי בידי מנהיגי ישראל בשיתוף בעלי הברית האירופים, אי אפשר היה להכשיר את דעת הקהל בעולם. במשרד החוץ חשו כי ההסברה הישראלית חלשה וכי לא ניתן מענה מספק בקרב על דעת הקהל העולמית (יגר, 1986). בדיון בכנסת ב-9 בינואר השיב ראש הממשלה בן-גוריון לטענות חברי האופוזיציה על הליקויים במערכת ההסברה כי סודיות המבצע מנעה פעולה מוקדמת, אך הוסיף: "בשעת המבצע, אני מודה שאפשר היה לעשות יותר מאשר נעשה". בן-גוריון טען כי "זו קצת אילוסיה תמימה להניח כי הכל תלוי בהסברה [...] אנחנו לא יכולים להסביר דברים לאנשים אם יש להם מראש, מסיבות מדיניות או כלכליות, עמדה המתנגדת לנו, ולא הכל תלוי בהסברה". הוא אף הצדיק את מפקדי צה"ל שלא רצו כי יתלו אליהם עיתונאים. "תפקידם היה קודם כל לנצח, ולא לתת פרסום לניצחונם".⁷

בשני העשורים הראשונים למדינה עוררו שני אירועים שלא נגעו לסכסוך הישראלי-ערבי עניין רב בתקשורת העולמית. אחד היה לכידתו של הצורר הנאצי אדולף אייכמן בארגנטינה ב-1960 והשני היה ביקורו הראשון של אפיפיור בישראל, ב-1964. הטיפול המורכב של לע"מ בשני אירועי השיא, אשר הביאו למדינה כתבים זרים רבים, נוהל בידי דוד לנדור. את המבצע הראשון ואת משפטו של הפושע הנאצי אדולף אייכמן סיקרו בהרחבה כ-500 כתבי חוץ (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2014). המבצע השני, ביקור בן יום אחד של האפיפיור פאולוס השישי, סוקר בידי כ-1,200 עיתונאים מחו"ל שהגיעו לארץ. הם נדרשו לאמצעים טכניים להעברת מידע משודר וכתוב באמצעות "תחנות" שהקימה לע"מ במגידו, בנצרת, בכפר נחום ובירושלים כדי להעביר את רשמיהם מן הביקור (מדזיני, 2007; מירון מדזיני, ראיון אישי, 2014). השידורים של כתבי החוץ נעשו מאולפנים פרימיטיביים בלשכות העיתונות בירושלים ובתל-אביב בידיעה שצנזור צבאי מאזין להם. כתבות רקע וצבע שוגרו בדואר או במטען אווירי (מדזיני, 2007). לע"מ הייתה צינור הקשר העיקרי שלהם עם ממשלת ישראל (מירון מדזיני, ראיון אישי, 2014). הלשכה סייעה להם להתארגן ולהתאקלם בארץ, סיפקה להם שירותי צילום, תרגומים וסיורים, ובעיקר ראיונות עם ראשי המדינה.

בתחילת שנות השישים עקב המוסד הישראלי, שבראשו עמד איסר הראל, אחר פעילותם של מרענים גרמנים להקמת יכולת טילית במצרים. ראש הממשלה בן-גוריון לא קיבל את הערכת המוסד על האיום של המרענים הגרמנים, ואיסר הראל התפטר. טרם התפטרותו תדרך הראל עיתונאים ישראלים בכירים ושיגר לגרמניה את דוד לנדור, מנהל לע"מ, כדי לתדרך שם עיתונאים גרמנים בכירים על הפעילות. לנדור והראל ארגנו מסע של עיתונאים ישראלים לגרמניה לסקר את הנושא של החברות המעורבות בגרמניה ואת אי הנוחות של ממשלת מערב גרמניה. המעשה צרם לטדי קולק, מנכ"ל משרד ראש הממשלה בתקופה ההיא. הוא סבר שהפעלת לשכת העיתונות הממשלתית נגד מדיניות הממשלה היא "תופעה מוזרה" (מדזיני, 2007, עמ' 147-148). מירון מדזיני היה מנהל המשרד של לשכת העיתונות בירושלים בין השנים 1962-1976, ולאחר פרישתו של דוד

מכתב מדוד בן-גוריון למשה פרלמן

באחריות לנושא והאחריות להסברה הבינ-לאומית עברה לאחריותו הישירה של ראש הממשלה בדצמבר 1969. ב-1 באפריל 1970 נכנס לתוקף ארגון מחודש בשירותי ההסברה: מרכז ההסברה, שירות הסרטים ושירות הפרסומים הועברו למשרד החינוך והתרבות והאחריות להסברה בידי מתנדבים בחו"ל הועברה למשרד החוץ. הקיצוץ העיקרי נעשה בלע"מ: הטיפול בכתבי חוץ המבקרים בישראל הועבר למשרד החוץ, כולל התדרוכים הקבועים לכתבים בארץ. לאחר שינוי מבני זה היה עיקר תפקידה של לע"מ לספק שירותים, להנפיק תעודות עיתונאי ולתרגם חומר לאנגלית עבור כתבי חוץ. הלשכה המשיכה להפיץ את ההודעות הדחופות לכתבים, בעיקר של דובר צה"ל. היא נשארה אמנם במשרד ראש הממשלה, אך האחריות להסברת חוץ הייתה בידי שר החוץ (יגר, 1986). מהלכים אלה החלישו את לשכת העיתונות, שהלכה ואיבדה ממעמדה במערך הדיפלומטיה הציבורית בישראל. במלחמת יום הכיפורים שפרצה באוקטובר 1973 לא ניתנה לכתבי החוץ גישה ישירה וקלה לשדה הקרב, גם בשל הצורך לשמור על "ערפל קרב" וגם כדי להסתיר את הכיולונות ואי-הסדרים של ימי הקרבות הראשונים. יחידת דובר צה"ל התקשתה לטפל בכ-900 כתבי החוץ שבאו לסיקור המלחמה. הכתבים מצאו נקודות תורפה וליקויים בתחומי הארגון, הדוברות והצנזורה, ואגודת כתבי החוץ בישראל

שגל האהדה לישראל אשר שטף את העולם החופשי נבע במידה רבה מדיווחי הכתבים הזרים בישראל ומדיווחי כתבים מכירות ערביות על ההסתה האנטי-ישראלית הפרועה.

בששת ימי המלחמה הייתה המשימה של דובר צה"ל ולע"מ להביא לידיעת הכתבים את האירועים הצבאיים, לארגן סיורים באזורים הקרבות ולהפגישם עם מפקדים. לכתבים הותר לנוע בכמה אזורים באורח די חופשי. קבוצה גדולה של כתבי חוץ הגיעה לכותל דקות מספר לאחר שנכבש והדיווחים משם סחפו את העולם. מערכת הקשר הטכנית שעמדה לרשות הכתבים פעלה ביעילות, והדבר סייע ללא ספק לרצון הטוב ולרוח האוהדת של הכתבים. לצד העדויות על הניסיון לסייע לכתבים להשיג חומר לעבודתם העיתונאית, לא נענו בחיוב בקשותיהם להגיע אל שדה הקרב כדי לראות את האירועים במו עיניהם מקרוב. "הסיורים המעטים שנערכו למענם מטעם הצבא", כתבה דינה גורן, "הביאו אותם בדרך כלל למקומות, שכבר היו הרחק מאחורי החזית" (גורן, 1976, עמ' 136).

לצד המאמץ ההסברתי המקיף לנושאים מדיניים נעשה ניסיון של לע"מ לא לינוח את ההסברה בתחומים אחרים במדינה: מדע, תרבות, חברה וכלכלה (מירון מדיזיני, ראיון אישי, 2014). במלחמה נהרגו שני אנשי תקשורת מחו"ל וקצין דובר צה"ל שליווה את הפעילות: צלם העיתון Time-Life פול שוצר נהרג בחזית הדרום עם קצין הליווי של דובר צה"ל, סגן רב (טומי) פורת, ועיתונאי אמריקני, טד ייטס מ-NBC, נהרג בצד הירדני של ירושלים. בעקבות מלחמת ששת הימים הפכה ירושלים למרכז חדשות עולמי, ובעיר נפתחו עשרות משרדים, נציגים של כלי תקשורת בעולם. בתחילת 1968 פעלו בארץ כמאתיים כתבי חוץ קבועים (מדיזיני, 2007).

לפני מלחמה זו נהגו כתבי החוץ בישראל לשגר כתבות חיוביות בדרך כלל על "ישראל היפה", על אופייה החלוצי, על היותה צעירה ומתפתחת (טמפלטון-פינקלשטיין, 1966). מלחמת ששת הימים, ובמיוחד התקופה שאחריה, גרמו משבר קשה שזעזע את מערכת ההסברה הישראלית ואת שרי הממשלה. הניצחון הסוחף יצר לישראל תדמית של ארץ מיליטריסטית, קשוחה ושיכורה מניצחונה. בעקבות הלחץ הציבורי על נושא ההסברה הוקמה במרס 1969 ועדה לבדיקת תיאום שירותי ההסברה בארץ ובחו"ל בראשותו של האלוף במיל', אלעד פלד. עוד לפני שוועדה זו הגישה מסקנותיה הכריז השר גלילי בכנסת כי דרושה רפורמה של מערכת ההסברה, שיש לבנותה כמערכת שאינה מבחינה בין הפעילות בארץ ובחו"ל, תוך העמדה של משאבים מתאימים.⁸ הוועדה הצביעה במסקנותיה על החשיבות של "טיפוח הקשרים עם גורמי התקשורת הבינלאומית והפעולה בקרב נציגיהם בארץ".⁹ ביולי 1967 החלה מלחמת ההתשה בגזרה המצרית ובגבול עם ירדן. לאחר מלחמת ששת הימים נפתחו בירושלים עשרות משרדים של כלי תקשורת מובילים בעולם וגדל מספר הכתבים הקבועים. בתחילת 1968 הם מנו כמאתיים איש. התחושה הייתה שלשכת העיתונות הממשלתית ויחידת דובר משרד החוץ לא נערכו להתמודד עם השינויים (מדיזיני, 2007).

ועדת פלד המליצה להקים משרד הסברה, אך שר החוץ אבא אבן התנגד. על רקע זה הודיע השר גלילי כי לא יהיה מוכן להמשיך לשאת

מגמתיות בדיווחם של הכתבים הזרים. אליבא דאטינגר היו מקרים של פרובוקציות מצד כתבי חוץ (בעיקר בטלוויזיה), שיצרו במתכוון אירועים פוטוגניים כמו הבערת צמיגים ויידוי אבנים, שקרו רק בנוכחות מצלמות (יורם אטינגר, ראיון אישי, 2015).

דובר צה"ל ולע"מ התמודדו עם בקשות הכתבים להיכנס לשטח לבנון. הכניסה הייתה תמיד בליווי נציגי דובר צה"ל ואבטחה של כוח צה"ל, עובדה שלא הייתה לרוחם של הכתבים. פעמים רבות הכניסה הייתה רק לנציג אחד או לכמה במעמד של "מאגר" (Pool), שמשמעו שהנציג שנכנס מכין חומר עיתונאי לכלל כלי התקשורת, שיטה הנהוגה במקומות רבים בעולם. כניסת הכתבים ללבנון הייתה באחריות דובר צה"ל, אך הכתבים ואיגוד כתבי החוץ העבירו את טענותיהם גם ללע"מ.

ישראל פלג, מנהל לע"מ בשנים 1986–1988, הגדיר בתכנית העבודה ללע"מ את הלשכה כ"נקודת המפגש הרשמית בין העיתונות לשלטון. עליה לפעול על פי צרכיה של העיתונות, האתיקה המקצועית וכללי המשחק של אמצעי התקשורת ההמוניים, אך תוך הקפדה מוחלטת על האינטרס של הממשלה ובהתאם למדיניותה". בשנת 1985 פעלו בארץ כ-350 כתבי חוץ קבועים וכאלף כתבים מזדמנים. נושא מרכזי בסיקור החוץ באותה שנה היה יציאת צה"ל ממרכז לבנון והיערכותו באזור הביטחון (ינואר-מאי 1985), ולע"מ הייתה שותפה לדובר צה"ל בסיקור הנושא בידי כתבי החוץ. בשנה זו החל שימוש בצבע בעיתונות המודפסת והאלקטרונית ובמחלקת הצילומים בלע"מ. מנהל לע"מ צורף למועצת העיתונות במעמד משקיף. לע"מ העבירה מידע דחוף, כולל הודעות דובר צה"ל, באמצעות מערכת טלפון סימולטני מיוחדת לכ-340 מנויים, עיתונאים ישראלים וזרים. ביוזמת לע"מ הופעל חידוש בהעברת מידע על פעולות הממשלה בשידורי טלסקסט של הטלוויזיה החינוכית ובשידור חדשות מ"ש"מ. היה זה פרויקט משותף של לע"מ ושל מחלקת ההסברה בהסדרות הציונית העולמית (INS – Israel News Service). בולטיינים שבועיים על הנעשה בישראל הועברו לכ-400 מערכות עיתונים יהודיים בעולם. ב-1986 יזם פלג הקמת מרכז תקשורת בין-לאומי בירושלים.¹⁰ מינואר 1986 עד מארס 1988 נערכו בארץ ביוזמת לע"מ 17 סמינרים בנושאי ביטחון והתיישבות, כלכלה וחברה, תרבות וחינוך ובהם השתתפו תשעים עיתונאים זרים (ישראל פלג, ראיון אישי, 2015).

ההתקוממות הפלסטינית (ה"אינתיפאדה") שהחלה בדצמבר 1987 הייתה אחת התקופות הסוערות בקשרים שבין כתבי החוץ למסד הישראלי, בעיקר דובר צה"ל ונציגיו בשטח ובמטה. לע"מ נדרשה להסתגל אל מציאות חדשה המאופיינת ביריבים לא מדינתיים הן בלבנון הן בהתקוממות הפלסטינית. נוכחות הכתבים בשטח שלהבה תדיר את הרוחות, כי למפגינים הפלסטינים היה חשוב הסיקור העולמי של האירוע יותר מהשפעתו על כוח צה"ל מולו. רענן גיסין, אשר מונה לסגן דובר צה"ל לתקשורת בין-לאומית בדרגת אל"מ, תיאר את תקופת ההתקוממות כאחת הקשות ביותר מבחינת הסברה (חכם, 1990). בארץ פעלו כ-350 כתבים זרים קבועים ועוד עשרות הגיעו מדי חודש לסיקור ההתקוממות בשטחי יהודה, שומרון ועזה. משה מילנר, מנהל מחלקת הצילומים בלע"מ, תיאר לימים את המציאות

הגישה תזכיר מפורט על הקשיים שנגרמו לחבריה כ-5 בנובמבר 1973 (יגר, 1986). בעקבות לחץ ציבורי ופוליטי הוקם ב-1 באפריל 1974 משרד הסברה בראשות השר שמעון פרס. לאחר התפטרותה של ראש הממשלה גולדה מאיר בעקבות דו"ח ועדת אגרנט, הקים יצחק רבין ממשלה חדשה ב-3 ביוני 1974, ולשר ההסברה נתמנה אלוף במיל' אהרון (אהרלי'ה) יריב. המשרד כלל את מרכז ההסברה ושירות הסרטים ממשרד החינוך, לע"מ ממשרד ראש הממשלה, לשכת הפרסום הממשלתית ממשרד האוצר וכמה יחידות קטנות ממשרד החוץ. יריב החל במיסוד פורום הסברה ממלכתי לתיאום בין משרדי הממשלה ואגף להכנת פעולות הסברה בארץ ובחו"ל בראשות אלוף הראבן. ב-29 בינואר 1975 התפטר יריב לאחר שנוכח במגבלות הסמכויות והמשאבים שניתנו לו (גלבוץ, 2013). הגדרת תפקידיה של לשכת העיתונות הממשלתית במשרד ההסברה הייתה: הענקת סיוע טכני לעיתונאים זרים וישראלים, פרסום ידיעות והודעות ממשלתיות בעברית ובאנגלית והפצת צילומים הנוגעים לכל שטחי החיים במדינה על-ידי צלמי לע"מ (יגר, 1986). התפטרותו של יריב ופירוקו של משרד ההסברה הביאו לכמה שינויים. לע"מ, שהייתה כפופה משנת 1970 למזכיר הממשלה, הוכפפה עתה למנכ"ל משרד ראש הממשלה והטיפול בכתבי החוץ הקבועים הוחזר ממשרד החוץ ללע"מ. הושם דגש הולך וגדל על קהלי יעד בעולם ופחות על קהלים פנימיים לצרכים של "בניין האומה".

לאחר המהפך ב-1977 מונה כאמור זאב חפץ למנהל לע"מ. הוא פעל להסברת המדיניות של ישראל בקרב עיתונאי החוץ בישראל ואף החל להזמין לארץ קבוצות של עיתונאים מארצות הברית ואירופה (זאב חפץ, ראיון אישי, 2015). ראש הממשלה החדש, מנחם בגין, היה ער לחשיבותה של ההסברה הישראלית ושאף להקים רשות הסברה עליונה, אך שר החוץ משה דיין התנגד והרעיון לא יצא לפועל (כץ, 1981). האירוע המרכזי בתקופה זו היה ביקור סאדאת וכינון היחסים הדיפלומטיים עם מצרים. חפץ הקים מערכת קשרים הדוקה עם התקשורת המצרית וזכה לארח בארץ למעלה מאלפי כתבי חוץ בביקורו המפתיע של סאדאת בנובמבר 1977, אירוע מאתגר מבחינה לוגיסטית תקשורתית (זאב חפץ, ראיון אישי, 2015).

מציאות חדשה, יריבים לא מדינתיים

במבצע שלום הגליל (של"ג) ביוני 1982, לימים מלחמת לבנון הראשונה, נדרש חפץ לתת מענה לכתבים רבים שפקדו את האזור כדי לסקר את המתרחש מקרוב. אירועים אחרים בזירה הבין-לאומית בסמיכות למועד זה, כמו מלחמת איראן-עיראק או הפלישה הסובייטית לאפגניסטאן, לא זכו למספר כה גדול של כתבים זרים (זאב חפץ, ראיון אישי, 2015). מלחמה זו חשפה את מערך ההסברה הישראלי, על שלוחותיו השונות, לביקורת חסרת תקדים. פיצול וריבוי הגופים שעסקו בקשרים עם נציגי התקשורת הבין-לאומית המשיכו להקשות על מערך ההסברה (גודמן, 1981). מלחמת לבנון הראשונה פתחה תקופה של 18 שנות נוכחות צה"ל בלבנון, שהייתה נושא לסיקור תכוף של התקשורת הבין-לאומית. בשנים 1988–1990 נאלץ יורם אטינגר, ראש לע"מ, להתמודד בעת סיקור המערכה בלבנון עם עיוותים, סילופים או

פרלמן עם הממשלה בראשות בן-גוריון

לבנון, מיהר דרומי להתייצב בחזית ההסברה. "אני הראשון, לפני [שמעון] פרס, פשוט הופעתי בטלוויזיה ואמרתי We are sorry. לא הייתי צריך לשאול מישהו בלשכת ראש הממשלה: מה אתם חושבים שצריך להגיד? כי ככל שאתה ממחר להתייצב ולשים את הנרטיב שלך אז מתיישרים לפיו. היה לי מעמד שחלקו נבע מווקום וחלקו יצרתי לעצמי מתוך עבודה מאוד אינטנסיבית עם העיתונאים" (שם). בשלהי שנות התשעים, כאשר עלה אהוד ברק לשלטון הוא שקל לסגור את לשכת העיתונות ולהקים תחתיה אגף לתקשורת בדומה לקיים בבית הלבן (דני סימן, ראיון אישי, 2014). תכנית זו נגנזה.

שנות האלפיים: הזדמנויות ואתגרים

בשנת 2000 מונה אל"מ (מיל') משה פוגל לראש לע"מ וניהל את מבצעי הסיקור הגדולים של ביקור האפיפיור במאוס 2000 ויציאת צה"ל מלבנון במאי 2000 (משה פוגל, התכתבות בדוא"ל, 2015). הוא סיים את תפקידו בספטמבר 2000. בדצמבר 2000 מונה דני סימן ומילא את תפקיד מנהל לע"מ עשר שנים. ראשית שנות האלפיים סימנה מעבר הדרגתי ממינויים פוליטיים למינויים מקצועיים בלע"מ. ניצן חן, ראש לע"מ משנת 2012, תיאר את המעבר הזה בראיון עמו: "עד 2002 היה ערבוב בין יועץ תקשורת למנהל לע"מ. מ-2002 יש דיכוטומיה בין משרות אמן לבין לע"מ. זה מתאים מבחינת הרציונל, אני לא יועץ תקשורת של ראש הממשלה [...] אנחנו נשארים ולא מתחלפים, [יש] זיכרון ארגוני, לקבוע נהלי עבודה, ליצור קשר עם התקשורת הבינלאומית והישראלית, שהיא לא תקשורת שכל שנה מתחלפת" (ניצן חן, ראיון אישי, 2014). בתקופתו של סימן היו בלע"מ שלושים עובדים והתרחשו כמה אירועים שסקרו בהרחבה בתקשורת הבין-לאומית: ההתקוממות ("האינתיפאדה") השנייה (ספטמבר 2000), מלחמת לבנון השנייה (יולי 2006), מבצע "עופרת יצוקה" בעזה (דצמבר 2008) ומשט ה"מרמרה" (מאי 2010). הפלסטינים הבינו היטב את תפקידה של התקשורת הבין-לאומית בעיצוב מעמדם בעולם ובקידום האינטרסים שלהם בדעת הקהל העולמית (שי, 2013). בתקופה זו חלו שינויים משמעותיים

ביהודה ושומרון: "אתה מגיע למקום שיש בו מהומות והקצין שולף לך צו 'שטח צבאי סגור' ודורש ממך לצאת. מצד שני, הערכים מנפצים לך את שמשות הרכב" (רוזן, 1987, עמ' 16). בעקבות אירוע באזור חברון בדצמבר 1989 מחתה התאגדות כתבי החוץ בחריפות על מעצרים של שלושה כתבי חוץ ועל החרמת סרט השייך להם בתקרית בה היו מעורבים נציגי ABC, AP, VISNEWS. סוגיה חשובה שנדונה בלע"מ הייתה מתן תעודות עיתונאי לכתבים פלסטינים אשר שירתו כלי תקשורת זרים. טאהר שריתח היה אחד העיתונאים היחידים בעזה שקיבל תעודת עיתונאי מלע"מ, כיוון שעבד עבור סוכנות רויטרס ורשת CBS (רענן גיסין, ראיון אישי, 2014). הביקורת של העיתונאים הייתה כי ביכולת לא להעניק תעודת עיתונאי בהתאם לאינטרסים ישראלים הגבילה מדינת ישראל באופן ממשי את חופש העיתונות.

רוחות השלום של שנות התשעים

במלחמת המפרץ ב-1991 שהו בארץ למעלה מ-300 כתבים זרים וצוותי צילום (שם). ב-1992 התמנה אל"מ (מיל') אורי דרומי למנהל לע"מ. דרומי, טייס בחיל האוויר, קצין חינוך ומפקד הוצאת הספרים הצבאית מערכות, היה קודם לכן (בשנים 1989-1992) שליח הסברה בארצות הברית. הוא סבר שחינוי שראש לע"מ יהיה מזוהה עם מדיניות הממשלה והעומד בראשה והחליט כי כמנהל לע"מ, בעיקר לאחר תקופת יצחק שמיר כראש הממשלה, יפנה לדעת הקהל העולמית, אך לא זנח לגמרי את קהל היעד המקומי. הוא עבד בשיתוף פעולה עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה, שמעון שבס, על הפקת פרסומים בעברית לסיקור העשייה הממשלתית במשרדים השונים. בתקופה שלפני הסכם אוסלו היה המיקוד של כתבי החוץ בנושא הפלסטיני בנעשה בשטחים וגירוש 400 אסירים פלסטינים ללבנון. דרומי ניסה להקטין את המספר למאה. לטענתו הנימוק לכך היה תקשורת גרדא והוכיח את עצמו. דרומי סבר שכאשר מדובר על מאה מגורשים אפשר להטיסם ולא להסיעם באוטובוסים. שינועם באוטובוסים, סבר דרומי, יותיר יותר הזדמנויות לצילום הגירוש וסיקורו. הוא אף הציע להצניח למחנות המגורשים עזרה ראשונה כמחווה הומניטרית לקראת חג המולד. רבין סירב. ראש הממשלה ראה לנגד עיניו את הפן המדיני-ביטחוני; דרומי, לעומת זאת, ראה את הפן התקשורת-הסברתי. "הלכתי איתו [רבין] במסדרון ואני אומר לו 'יש לנו בעיה בהסברה של הדבר הזה' והוא אומר לי – 'לא, יש לנו בעיה עם המסבירים'. נכשלתי בניסיון שלי להבהיר שלחץ תקשורת בסוף יניב לחץ מדיני" (אורי דרומי, ראיון אישי, 2014). בעת יוזמת אוסלו, ב-1993, הייתה פעילות מאומצת של לע"מ ליצירת סיקור חיובי של יוזמת השלום עם הפלסטינים בתקשורת הבין-לאומית, מאמץ שעלה יפה לאחר החתימה על ההסכם בווינגטון ב-1993. באוקטובר 1994 נחתם הסכם השלום של ישראל עם ירדן. טקס החתימה בערבה היה אחד מן המבצעים הלוגיסטיים התקשורתיים המרשימים שהיה בסמכות לע"מ. התנהלותו של דרומי בכמה אירועים תקשורתיים מדיגימה כי מנהלי לע"מ עסקו אף באסטרטגיה ולא רק במתן שירותים. לדוגמה, בעקבות התקרית בכפר כנא ב-1996, במהלך מבצע "ענבי זעם", שבה נהרגו יותר ממאה לבנונים מהפגזת צה"ל על מוצב האו"ם בדרום

הבין-לאומית בארץ. בביקורת נקבע כי "לנציגי התקשורת הבין לאומית בארץ [...] יש משקל חשוב בקביעת דימויה הבין לאומי של מדינת ישראל. טרם נקבע גורם אשר יוגדר כמנחה מקצועי לנושא, בשונה מהתחום הארגוני-מנהלתי שעליו מופקדת לע"מ. כך יצא כי גם בחודשים שקדמו לאירוע המשט, לא פעל גורם כלשהו כמנחה מקצועי לכתבים הזרים בארץ" (רו"ח ביקורת על יישום חוק המל"ל וההתמודדות עם המשט הטורקי, 2012).

סימן היה מנהל פעיל מאוד ומעורב גם בצדדים הפוליטיים של הסכסוך, והתבטא לא אחת בתקשורת בניסוחים שגרמו למתח בינו לבין העיתונאים הזרים. כך לדוגמה, כגימיק תקשורת ציני, פרסם המלצה רשמית של לע"מ לכתבי החוץ לבקר במסעדה בעזה במאי 2010. ההמלצה באה על רקע טענות כי קיים משבר הומניטרי בעזה. סימן טען כי הטענה הזאת מופרכת וכי המצב בעזה סביר. תגובתו של סימן למחאת העיתונאים על פרסום ההודעה הייתה: "יש [כתבי חוץ] שמנצלים את מעמדם בעיתונות הבינלאומית כדי לשמש שופרים לתעמולה הפלסטינית [...] ולא מדווחים על החיים הנורמליים שם. אני השגתי את מה שרציתי" (פרסיקו, 2010). תקופתו של סימן בראש הלע"מ, כמו תקופתו של דרומי, מעידה שבמידה מסוימת המאזן בין לע"מ כגוף אסטרטגי ללע"מ כגוף טקטי גרדא היה תלוי באופיו של ראש לע"מ ובגישתו.

במחצית השנייה של 2010 מונה מנהל חדש ללע"מ, אורן הלמן, בעת שהלשכה הייתה במשרד ההסברה והתפוצות (2009-2013). בתקופתו העמידה לע"מ את אוסף התצלומים שלה לשימוש חופשי של גולשים והעשירה את מורשת מדינת ישראל בכ-200,000 תמונות לצורכי תיעוד, מחקר ולימוד. מחלקת הצילומים של לע"מ הוקמה בשנת 1948 בידי דוד (אנדי) אלדן, שניהל אותה עד לפרישתו לגמלאות (סער, 1998). שר ההסברה והתפוצות, יואל (יולי) אדלשטיין, ראה במהלך זה "חשיפה של כלי התקשורת והציבור הרחב להיסטוריה של מדינת ישראל" (נחמיאס, 2011). יוזמה נוספת של הלמן הייתה להקים בלע"מ מחלקה כלכלית-אזרחית שתעסוק בסיקור נושאי כלכלה, תיירות וחברה בעלי עניין לעולם. בתקופתו של הלמן העמיקה לע"מ את מעורבותה ברשתות החברתיות ובעמודי הבלוגים והעתיקה את משרדה מבית אגרון במרכז ירושלים לגן הטכנולוגי במלחה. היו בה כשלושים עובדים ותקציב הפעילות היה כעשרה מיליון ש"ח (בר-זוהר, 2011).

בשנת 2011 הוקמה ועדה ציבורית מטעם לע"מ לערוך הכללים להענקת תעודת עיתונאי. חברי הוועדה, עיתונאים לשעבר, אנשי אקדמיה, משפט ותעשייה התבקשו לגבש כללים מעורכנים גם על עובדים עצמאיים, עובדי מקומונים, יוצרים דוקומנטריים ושאר "תומכי לחימה" בתקשורת (תפאורנים, טכנאים, מאפרות, מפקים ועוד). להגדרת המושג "אמצעי תקשורת" הוסיפו עתה "עיתון מודפס או אינטרנטי או בפלטפורמה דיגיטלית אחרת". הוועדה החליטה לשנות את שם התעודה מ"תעודת עיתונות" (Press Card) ל"תעודת לע"מ" (GPO Card). השינוי נועד להדגיש כי הגוף הממשלתי אינו קובע מיהו עיתונאי אלא רק מעניק כרטיס גישה לאנשים שמקצועם קשור בעולם העיתונות. אך פרשנות אחרת יכולה להציג מצב הפוך, שבו

בתקשורת העולמית והרשתות החברתיות עשו את צעדיהן הראשונים. אתרי חדשות אינטרנטיים התגלו כאמצעי תקשורת יעילים לפרסום חדשות עדכניות, לעתים יותר מן התקשורת המסורתית.

כפי שבתקופתו של דרומי ניכרה השפעתו האישית שבה עיצב את האסטרטגיה של לע"מ בגישה דיפלומטית שיישרה קו עם ערכים אוניברסליים, גם תקופתו של סימן כראש לע"מ הושפעה מגישתו האישית ומהגש ששם על הפן הלאומי-ציני. גישה זו באה לידי ביטוי במהלכים שהוביל. בסוף שנת 2001 החליט סימן כי משנת 2002 לא תונפק עוד תעודת עיתונאי לאנשי תקשורת פלסטינים ואף לא יוארך תוקפן של אלה שכבר הונפקו, על רקע פרובוקציות ששיבשו את עבודתם של כוחות הביטחון הישראליים. הנוהג לתת תעודות לע"מ לאנשי התקשורת הפלסטינים החל בתקופתו של אורי דרומי. סימן ביקש לשנות זאת על רקע מגעים של אנשי תקשורת פלסטינים עם אנשי אש"פ נגד ישראל. רבים מהם עבדו כצלמים בשירות הטלוויזיות הזרות בארץ ודחקו את רגליהם של הצלמים הישראליים (דני סימן, ראיון אישי, 2014). בשנת 2002 עתרו לבג"צ אחמד סייף ורויטרס ישראל נגד לע"מ בדרישה כי ימשיכו להעניק להם תעודות לע"מ. באפריל 2004 נענה בג"צ לעתירה וקבע כי אין לקבוע כלל שרירותי גורף למניעת תעודת לע"מ לאנשי תקשורת פלסטינים (אחמד סייף ואחרים, 2004). לפני מתן תעודת עיתונאי הייתה לע"מ מקבלת אישור משב"כ, והיו כאלה שנתקלו בסירוב מסיבות ביטחוניות. אפשר היה לערער לוועדה בראשות היועץ המשפטי של משרד ראש הממשלה. סידור חדש זה הונהג בתקופת סימן (דני סימן, ראיון אישי, 2014). בספטמבר 2007 הגיש אתר החדשות "סקופ" עתירה לבג"צ נגד לע"מ על רקע אפליה לטענתו בין תקשורת מסורתית לתקשורת חדשה. כדי לקבל תעודת עיתונאי יש לעמוד בכללים אשר נקבעו על ידי לע"מ. בין היתר נקבע בלע"מ כי יש להיות מועסק על ידי אמצעי תקשורת במשרה מלאה. עוד נקבע כי כדי שאתר אינטרנט חדשותי ייקרא "אמצעי תקשורת" עליו להוכיח 560,000 כניסות משתמשים בחודש. לעומת זאת, מקומון שיוצא לאור פעם בשבוע בתפוצה של 20,000 עותקים בחודש נקרא "אמצעי תקשורת" (קשינבסקי, 2007). הדרישות הללו, טענו העותרים לבג"צ, יצרו חוסר שוויון מהותי ואפליה ברורה בין העיתונות באינטרנט לעיתון חדשות כללי או מקומי. כעבור כשלוש שנים מהגשת העתירה הורה בג"צ ללע"מ להודיע כיצד כוונתה לשנות את התקנות המפלגות. לע"מ הודיעה בתגובה כי "החליטה לערוך בחינה מחודשת של הפרמטרים לתעודת עיתונאי במדיה של האינטרנט", וכי כבר הוענקו תעודות עיתונאי לבלוגרים. באותה עת היו כ-5,500 עיתונאים שהחזיקו בתעודת עיתונאי מלע"מ (קינן, 2010א). בעקבות הדיונים בבג"צ על הנושא אמר דני סימן כי לע"מ התייחסה "לאורך שנים לשינויים הכבירים בתקשורת בעומק ובהשקעה". בעיניו הייתה חשיבות דווקא לצמצם, לא להרחיב את מספר הזכאים לתעודות עיתונאי (שהיה 17,000 בעת כניסתו לתפקיד בשנת 2000) ולהעניק אותן רק לאלה העוסקים בעיתונות ממש ולא לאלפים שהיו בתחומים נלווים (קינן, 2010ב). בעקבות סיכול משט ה"מרמרה" במאי 2010 נערכה ביקורת של מבקר המדינה גם על ההיבטים התקשורתיים והטיפול בתקשורת

הבין-לאומית מישראל ומרצועת עזה. בישראל ניתנה לכתבים תנועה חופשית והצטרפות לכוחות צה"ל בהתאם למגבלות המבצעיות. בעזה היו נתונים כתבי חוץ לפיקוח צמוד של חמאס על תוכן השידור ושימוש לא אחת גם "מגן אנושי" בעת שנורו רקטות לישראל מבית מלון ברצועת עזה שבו שהו כתבים זרים (בת-אדם, 2015). מנהל לע"מ, ניצן חן, הזהיר בכתב את כתבי החוץ בישראל מפני כניסה לרצועת עזה והודיע שאם ייפגעו במסגרת סיקור הקרבות במבצע תהיה זו אחריותם האישית. בהודעתו נאמר כי "כחלק מהאסטרטגיה של חמאס מנצל הארגון ביוזעין עיתונאים לשם שימוש כמגנים אנושיים" וכי "אין ישראל יכולה להיות אחראית לפגיעה או נזק שעלולים להיגרם כתוצאה מהדיווחים מהשטח". באותו היום דיווחו כלי התקשורת על קבוצת כתבים זרים ששהו ברצועת עזה ושכוחות חמאס מנעו מהם לשוב אל שטחי ישראל. הכתבים הסתייגו מהודעה זו של לע"מ, אף שהאירועים הצביעו על כך שאזהרתו של חן התבססה על המתרחש בשטח (אברהם, 2015). לקראת המבצע הגיעו לארץ כ-300 כתבי חוץ נוסף על 300 המוצבים בישראל דרך קבע (כ"ז, 2011). במסגרת ההיערכות של לע"מ ושל דובר צה"ל נפתח גם מרכז תקשורת לכתבי חוץ באשקלון (כץ, 2014).

סיכום

בארץ פעלו כתבי חוץ רבים מאוד בהשוואה לקהילות כתבי חוץ בעולם. רבים מהם שהו כאן דרך קבע ורבים אחרים הגיעו בעקבות אירועים מיוחדים. המציאות הביטחונית שימשה אתגר קבוע לתדרכים שוטפים מצד גורמים ישראליים רשמיים, כדי לוודא שעמדת המדינה תבוא לביטוי בסיקור התקשורתי. למרות השינויים ב"בית" הארגוני שבו פעלה, הייתה לע"מ גוף ממשלתי מוביל בטיפול ובקשר הממשלתי עם כתבי החוץ בשיתוף פעולה עם משרד החוץ ודובר צה"ל. המשולש הזה דרש תיאום הדוק אשר לא תמיד התקיים במידה הנדרשת. לע"מ הייתה גורם חשוב ביותר בשירות התקשורת הישראלית והעולמית במבצעי סיקור מרכזיים: מלחמות ומבצעים צבאיים גדולים, ביקורי מנהיגים ואירועים דרמטיים אחרים דוגמת משפט אייכמן בראשית שנות השישים.

מחקרים רבים מצביעים על החשיבות של המפגש הבלתי אמצעי של המסקר והמסוקר. לכאורה זהו תפקיד טכני גרדא. למעשה טמונה בו יכולת לא מבוססת להשפיע לטובה על אופי הסיקור והיקפו. במחקר זה, כמו במחקרים אחרים על הדיפלומטיה הציבורית הישראלית, ניכר הצורך להגדיר טוב יותר את גבולות הגופים השונים המטפלים בהסברה הישראלית וליצור מערך תיאום הדוק יותר. מאז הקמת מטה ההסברה הלאומי במשרד ראש הממשלה בשנת 2007 הושם דגש על התכנון האסטרטגי של הדיפלומטיה הציבורית ועל התיאום השוטף בין הגופים.

לע"מ פעלה מראשית שנות האלפיים להתאים את דרכי פעולתה למציאות הטכנולוגית והתקשורתית המשתנה. אומצו יכולות טכניות לוגיסטיות חשובות בשיטות העברת המידע לכתבים; נרכש ניסיון מקצועי בהקמת מרכזי תקשורת קדימיים באירועים גדולים (מלחמה, מבצעים, ביקורים ממלכתיים חשובים); מאגר הצילומים הממלכתי

שמו החדש של הכרטיס מדגיש את העובדה שהמסדר הוא שעומד מאחורי מתן תעודת עיתונאי או שלילתה.

ביולי 2012 נתמנה ניצן חן, עיתונאי ותיק שמילא גם תפקיד ממשלתי-ציבורי כיושב ראש מועצת הכבלים והלוויין, למנהל לע"מ. הוא הוביל כמה מבצעי סיקור גדולים בראשות לע"מ. במאוס 2013 זכה ביקורו של נשיא ארצות הברית, ברק אובמה, בארץ לסיקור עולמי. 500 עיתונאים באו לארץ לסקרו. מרכז תקשורת הוקם במרכז מורשת בגין בירושלים ועשרים ניידות שידור עם כארבעים מצלמות ליוו את ביקור הנשיא (אברבך וגולדנברג, 2013). מבצע סיקור מרכזי אחר בהובלת לע"מ ("גלימה לבנה") נערך שנה לאחר מכן בביקורו החשוב של האפיפיור פרנציסקוס בחדש מאי 2014 בישראל. מבצע זה כלל שידור ישיר (וידאו-סטרים) מ-14 אתרים ברחבי המדינה, שהפיקה לע"מ. ביום הראשון לביקור היה מספר הגולשים באתר השידור למעלה מ-530,000; למחרת – למעלה מ-800,000. ביולי 2014 קיבלה לע"מ אות הערכה מאיגוד יועצי התקשורת ויחסי הציבור בישראל (לפיד, 2014). בשנה זו פעלה לע"מ להרחבת הקשר עם הדוברים הממשלתיים, נבחר ועד שייצג את פורום הדוברים הממשלתיים ולראשונה נוסח ואושר קוד אתי לדוברים בשירות הציבורי (הופשטיין, 2013; לימור, לשם ומנדלזיס, 2014). זה היה ערכון של עיסוק לע"מ בדוברי הממשלה עשרים שנה לאחר שלא הייתה פעילות ממוסדת בתחום זה.

ביולי 2013 פרסמה לע"מ כללים מעודכנים לאתרי אינטרנט, שכללו שינוי קריטריונים להענקת תעודות לעובדים באתרי אינטרנט חדשותיים. על פי הכללים החדשים ייחשב אתר אינטרנט חדשותי אם יציג ראיות לכ-10,000 כניסות מדי יום, ועיתונאי לצורך קבלת תעודת לע"מ יוגדר כמי שעיקר עיסוקו בעיתונות. עוד נקבע בכללים החדשים כי "לא יינתנו תעודות לאדם שהורשע בעבירה כנגד ביטחון המדינה, למעט מקרים מיוחדים [...] ובלבד שניתנה חוות דעת מאת גורמי הביטחון כי אין מניעה ביטחונית לכך" (פרסיקו, 2013). כללים אלה עודכנו בשנת 2014, כאשר לע"מ הגמישה את הקריטריונים למקומונים וקבעה כי מקומון הוא עיתון שלפחות שלושים אחוז משטחו הוא תוכן עיתונאי (בניגוד לארבעים אחוז שהוגדרו קודם לכן). ניצן חן נימק את ההחלטה בצורך לתת "ביטוי לפריפריה ולעוסקים ברווחת האזרח, באיכות הסביבה ובחינוך" (עידן, 2014).

בשנת 2014 סיפקה לע"מ שירות לכ-300 נציגים קבועים של התקשורת הבין-לאומית בארץ מ-47 מדינות, ולמעלה מ-4,000 איש קיבלו תעודת עיתונאי ישראלי מטעם לע"מ. במהלך השנים היו ניסיונות לראות בלע"מ גוף מתאם ומסגרת מקצועית לדוברים של המערכת הממשלתית. בתקופתו של ניצן חן ניתנה עדיפות לשיפור מעמדם המקצועי של הדוברים ולהכשרתם של עיתונאים ודוברים. אגודת העיתונאים הביעה נכונות לשתף פעולה עם לע"מ להקמת מכון להכשרת עיתונאים בעיקר בתחום הניו מדיה (טוקר, 2014). "לע"מ של היום משנה את פניה במעטפת שלה", אמר ניצן חן, "אנחנו רואים את עצמנו כסוג של מנטור לדוברים הממשלתיים" (ראיון עם ניצן חן, 2014).

במבצע "צוק איתן", שנערך ביולי-אוגוסט 2014, בלט שוב, בפעם השלישית בעשור האחרון, הסיקור הבעייתי של התקשורת

מרדכי דולינסקי, 1986-1983
 ד"ר ישראל פלג, 1988-1986
 יורם אטינגר, 1990-1988
 ד"ר יוסי אולמרט, 1993-1990
 אל"מ (מיל.) אורי דרומי, 1996-1993
 אל"מ (מיל.) משה פוגל, 2000-1996
 דני סימן, 2010-2000
 אורן הלמן, 2011-2010
 ניצן חן, 2012-היום

הערות

- 1 לפי גרסה אחרת בכתבי משה שרת, שהיה אז ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית, מייסד "פלוקור" ומנהלה היה יוסף רגב, מנהל לשכת העיתונות של הסוכנות היהודית. ראו מ' שרת (2011), "ירחים בעמק איילון", תל-אביב: העמותה למורשת משה שרת. הימים של ראשית המנהל הממשלתי התאפיינו בשינויים תכופים במבנה ובארגון של השירותים הממשלתיים השונים ולכן אין זה מפתיע שלעיתים קיימות גרסאות שונות, ואף סותרות, להתפתחות מנגנון ההסברה הישראלי.
- 2 י' גרביצקי, תזכיר על פעולתה של לשכת העיתונות והמודיעין הממשלתי, 20.3.1949, ארכיב פרטי משה פרלמן (בידי אחיו, דוד).
- 3 מודיעין היה בשנים הראשונות למדינה מונח זה לפעולות הסברה ואיסוף מידע. מאוחר יותר הגדירו משה פרלמן, ראש שירותי המודיעין, ובנימין גיבלי, ראש המודיעין הצבאי, את ההבדל בין גופי הסברה (information) לגופי מודיעין (intelligence). ראו גלבר, 1998.
- 4 חוזר מזכיר הממשלה, 17.6.1949, ארכיון המדינה, תיק ג-5437/17, 138.
- 5 י' לוי, תקן לשכת העיתונות, 3.4.1951, ארכיב פרטי משה פרלמן.
- 6 בן-גוריון, ד' (1952). מכתב אל משה פרלמן, שם.
- 7 דברי דוד בן-גוריון בכנסת, 9.1.1957, דברי הכנסת, כרך 21, 1957, עמ' 712-713.
- 8 דברי השר ישראל גלילי, דברי הכנסת, כרך 54, 1969, עמ' 2286.
- 9 דו"ח ועדת פלד, 1969, מצוטט בתוך: יגר, 1986, עמ' 60-85.
- 10 לע"מ, תוכנית עבודה (1985). ירושלים: לשכת העיתונות הממשלתי. התכנית נמסרה לעיונו בידי ד"ר ישראל פלג.

ראיונות

אטינגר, יורם, 19.3.2015, ירושלים
 דרומי, אורי, 6.11.2014, ירושלים
 הלמן, אורן, 12.3.2015, ראיון טלפוני
 חן, ניצן, 6.11.2014, ירושלים
 חפץ, זאב, 11.3.2015, תל-אביב
 מדויני, מירון, 6.11.2014, 21.7.2016, ירושלים.
 סימן, דני, 6.11.2014, ירושלים
 פוגל, משה, 23.2.2015, התכתבות בדוא"ל
 פלג, ישראל, 3.6.2015, פתח-תקווה
 פרלמן, דוד, 6.11.2014, אחיו של משה פרלמן, ירושלים

מקורות

אברבך, ל' ור' גולדנברג (2013). "כיצד נערכת התקשורת לסיקור של ביקור אובמה בישראל?", גלובס, 16.3.2013, נדלה בתאריך 17.10.2017 מהאתר <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000829909>

הועלה למרשתת והועמד לרשות הציבור. כך נחשף מידע היסטורי ייחודי בעל חשיבות לאומית רחבה.

כשבעים שנות קיומה של לע"מ אפשר לזהות ארבעה משתנים עיקריים אשר עיצבו את היקף פעילותה במערך הדיפלומטיה הציבורית בישראל ואת אופייה: (א) המצב הגאופוליטי. מנהלי לע"מ התמודדו עם מצבים משתנים של המדיניות הישראלית בתקופות של מלחמה ושלום. לדוגמה, אפשר לראות דגשים שונים בתקופתם של אורי דרומי וזאב חפץ לעומת תקופתם של דני סימן וניצן חן. (ב) גישתם האישית של ראשי לע"מ לתפקידם. אפשר לזהות כי חלק מראשי לע"מ אימצו תפיסות אוניברסליות ודיפלומטיות של חופש עיתונות, ואחרים ראו לנגד עיניהם בראש ובראשונה את האינטרס הלאומי. יתר על כן, מנהלים מסוימים ביכרו להתמקד במתן שירותים באיכות גבוהה, ואחרים שאפו להשפיע אף ברמה האסטרטגית, בנטילת חלק בעיצוב מדיניות ההסברה. (ג) אופי המינוי של מנהל לע"מ. חלק ממנהלי לע"מ היו מינויים פוליטיים מובהקים ואילו אחרים נתפסו כמינויים מקצועיים, הגם שהיו בו גם שיקולים פוליטיים כאלה או אחרים. (ד) סביבת התקשורת. ניכרים השינויים באתגרי לע"מ לאורך השנים גם בהשפעת התקשורת. סוגיית הבלוגרים והעמדת אוסף הציילומים הענק לרשות הציבור כיום מדגימים כיצד לע"מ מנסה לא לשקוט על שמריה ולהתמודד עם אתגרים שעידן התקשורת החדשה מציב בפניה. ממחקר זה עולה כי תדיר "השתרבבו" אסטרטגיה ומדיניות לגוף זה, שלכאורה נתפס כנותן שירות טקטי וטכני בלבד. ממצא מעניין במחקר זה נוגע לחותם שהותירו ראשי לע"מ, איש-איש על פי סגנונו ותפיסת עולמו. כך, לדוגמה, הביא עמו אורי דרומי מניסיונו כאיש צבא ודיפלומט את תפיסתו האוניברסליות הליברליות. דני סימן ביכר גישה אקטיביסטית ששמה דגש על יסודות לאומיים ופטריטיים מול כתבי החוץ, והביאה אותו לא אחת למסלול התנגשות עם. מירון מדויני פעל שנים רבות לשימור והקשרים עם ראשי המדינה ופיתוחם. בדרך כלל השפעתה של לע"מ על התכנים של הדיפלומטיה הציבורית של ישראל הייתה מוגבלת למדי. מנגד מצאנו כי הטענה כי לע"מ הייתה גוף טכני גרדא אינה מוצדקת.

פעמים רבות הייתה לע"מ מצויה בצומת שבו יכולה הייתה לסייע או לחלופין לפגום ביחסים החשובים של כתבי החוץ עם מדינת ישראל. חרף חשיבותו של הממשק הישיר שהיה ושיש לע"מ עם כתבי החוץ הקבועים והמבקרים בישראל, נתפס גוף זה כחוליה הפחות משמעותית במנגנון ההסברה הישראלי. ראוי לבחון זאת בהקשר רחב יותר של מחקרים בדיפלומטיה ציבורית בישראל. ייתכן שדווקא מיקוד היתר בפן האסטרטגי גורם להזנחתו של ממד רלוונטי וחשוב מאין כמותו – הפן המעשי-טקטי, שהוא המימוש דה פקטו של מדיניות ההסברה הנבחנת תדיר.

מנהלי לע"מ

משה (מויש) פרלמן 1954-1951
 דוד לנדור, 1976-1954
 ד"ר מירון מדויני, 1977-1976
 זאב חפץ, 1983-1977

- D7%9C%D7%91%D7%A0%D7%94http://www.ispra.org.il/site/index.asp?depart_id=196019
- מדויני, מ' (2007). "הסברת החוץ במלחמת ששת הימים", קשר, 36, עמ' 145-155. מן, א' (2008). קול ישראל מירושלים... מדינה מאחורי המיקרופון. ירושלים: פרניטיב. מן, ר' (2012). המנהיג והתקשורת: דוד בן-גוריון והמאבק על המרחב הציבורי 1948-1963, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב ועם עובד.
- מן, ר' (2015). "הקרב הראשון במלחמת ההסברה של מדינת ישראל: הטיפול בכתיב החוץ ב-1948", קשר, 47, עמ' 43-51.
- נחמיאס, ע' (2011). "לע"מ לכל העם: ארכיון לשכת העיתונות הממשלתית נפתח לציבור", נענע 10, 7.5.2011, נדלה בתאריך 31.5.2015 מן האתר <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=799566>
- סער, י' (1998). "על אוסף התצלומים, לשכת העיתונות הממשלתית, אוסף התצלומים הלאומי", נדלה בתאריך 30.12.2014 מאתר <http://gpophoto.gov.il/haetonot/ShowPage.aspx?id=2>
- עידן, י' (2014). "די ב-30% תוכן כדי להיקרא 'מקומון'", *News1*, 28.1.2014, נדלה בתאריך 1.9.2015 מן האתר <http://www.news1.co.il/Archive/001-D-356837-00.html>
- פיין, י' (2009). כך נולדה: הקמת מערכת המשל הישראלית 1947-1951. ירושלים: כרמל.
- פרסיקו, א' (2010). "סימן שאתה צעיר", *העין השביעית*, 26.5.2010, נדלה בתאריך 2.11.2014 מן האתר <http://www.the7eye.org.il/32292>
- פרסיקו, א' (2013). "בכל זאת, הישג", שם, 29.7.2013, נדלה בתאריך 2.11.2014 מהאתר <http://www.the7eye.org.il/72613>
- קינן, ע' (2010). "החיה החדשה הזאת", שם, 14.4.2010, נדלה בתאריך 2.11.2014 מן האתר <http://www.the7eye.org.il/32131>
- קינן, ע' (2010). "שוקלים להחליט", שם, 26.9.2010, נדלה בתאריך 2.11.2014 מן האתר <http://www.the7eye.org.il/17727>
- קישניבסקי, ד' (2007). "אינטרנט, תלכי מפה", *nrg*, נדלה בתאריך 15.10.2017 מן האתר <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/644/881.html?hp=1&cat=478>
- קליין, מ' (2016). "קשורים: הסיפור של בני הארץ. בני ברק: הקיבוץ המאוחד. רוזן, ע' (1987). "הניח והפיזו", *במחנה*, 16, 30.12.1987, עמ' 16-17.
- שי, נ' (2009). *דיפלומטיה ציבורית ולחימה בעצימות נמוכה: ישראל 2000-2005*, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בראילן.
- שי, נ' (2013). *מלחמדיה. תל-אביב: משכל*, ידיעות אחרונות.
- שרת, מ' (2011), "ירחים בעמק איילון", תל-אביב: העמותה למורשת משה שרת.
- Anholt, S. (2009). *Places: Identity, Image and Reputation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cull, N.J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles: USC Center on Public Diplomacy, Figueroa Press.
- Gilboa, E. (2006). "Public Diplomacy: The Missing Component in Israel's Foreign Policy", *Israel Affairs*, 12(4), pp. 715-747.
- Gilboa, E. (2008). "Searching for a Theory of public diplomacy", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, pp. 55-77.
- Toledano, M. & D. McKie (2013). *Public Relations and Nation Building: Influencing Israel*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Wang, J. (2006). "Managing National Reputation and International Relations in the Global Era: Public Diplomacy Revisited", *Public Relations Review*, 32(2), pp. 91-96.
- Wilson, E.J. (2008). "Hard Power, Soft Power, Smart Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), pp. 110-124.
- אברהם, ד' (2015). "פרסום ראשון: קבוצת עיתונאים נצורה", *וואלה*, 20.7.2015, נדלה בתאריך 31.8.2015 מהאתר <http://b.walla.co.il/item/2767259>
- אוסטפלד, ז' (1994). *צבא נולד. תל-אביב: מערכות*.
- אחמד סייף ואחרים (2004). "אחמד סייף נ' לשכת העיתונות הממשלתית, 24.4.2004", בג"צ 02/8813, 02/5627, מצוטט בתוך: *העין השביעית*, נדלה בתאריך 31.10.2014 מהאתר <http://www.the7eye.org.il/verdicts/51661>
- איילון, א' (1998). "פלקור: סיפורה של סוכנות הידיעות של הסוכנות היהודית", קשר, 4, עמ' 71-76.
- בן-גור, מ' (1990). "עיתונות ועיתונאים בימי המערכה: מלחמת ששת הימים", בתוך: טלי זלינגר (עורכת), *מאת כתבנו הצבאי, תל-אביב: תא הכתבים הצבאיים, אגודת העיתונאים*.
- בז, א' (2011). "ראש לשכת העיתונות הממשלתית: אני רוצה למכור את ישראל כדמוקרטיה", *The Marker*, 15.5.2011, נדלה בתאריך 31.8.2015 מהאתר <http://www.themarker.com/advertising/1.641288>
- בת-אדם, ס' (2014). "תקשורת מוטה: זה לא מקרי", *ישראל היום*, 20.11.2014, נדלה בתאריך 1.9.2015 מהאתר <http://www.israelhayom.co.il/opinion/235281>
- גודמן, ה"צ (1981). "קצר התקשורת בהסכרת מדיניות הביטחון של ישראל", *ספר השנה של העיתונאים* (עמ' 61-67). תל-אביב: אגודת העיתונאים.
- גורן, ד' (1976). *סודיות, ביטחון וחופש העיתונות*, ירושלים: האוניברסיטה העברית. גלבוש, ע' (2013). *מר מודיעין: אהרלה, אלוף אהרון יריב ראש אמ"ן. תל-אביב: ידיעות אחרונות*.
- גלבר, י' (1998). *צמיחת החבצלת. תל-אביב: חיל המודיעין*.
- דו"ח ביקורת על יישום חוק המל" וההתמודדות עם המשט הטורקי (2012). ירושלים: משרד מבקר המדינה.
- הופשטיין, א' (2013). "דובר רבוע על אופניו", *העין השביעית*, 15.6.2013, נדלה בתאריך 17.10.2017 מן האתר <http://www.the7eye.org.il/67880>
- הסמן, ר' (2008). *מיתוג ישראל: שיווק מדיני במצב קונפליקט מתמשך. תל-אביב: בית הספר לממשל ולמדיניות ע"ש הרולד הרטון*.
- חכם, א' (1990). *האנתפאצה של התקשורת, חמ"נית: בטאון חיל המודיעין*, 15, עמ' 19-22.
- טוקר, נ' (2014). "ארגון העיתונאים ולע"מ מקימים מכון להכשרת עיתונאים", *The Marker*, 24.3.2014, נדלה בתאריך 17.10.2017 מהאתר <http://www.themarker.com/advertising/1.2278441>
- טל-סרנגה, י' (2012). "דיפלומטיה ציבורית צבאית", *מערכות*, 446, עמ' 11-19.
- טמפלטון-פינקלשטיין, א' (1966). "דיוקנה של ישראל מעבר לים", בתוך: *ספר השנה של העיתונאים* (עמ' 96-98). תל-אביב: אגודת העיתונאים.
- יגר, מ' (1986). *לתולדותיה של מערכת הסברה החוץ של ישראל. ירושלים: להב בשיתוף המכון למחקר תעמולה ע"ש הארי קארן*.
- כץ, ש' (1981). *לא עזו ולא הדר. תל-אביב: דביר*.
- כץ, א' (2014). "מבצע צוק איתן: נערכים לתקשורת העולמית – חמ"ל צפוי לקום באשקלון", *אייס*, 8.7.2014, נדלה בתאריך 17.10.2017 מהאתר <http://www.ice.co.il/media/news/article/389500>
- כספי, ד' ו' לימור (2005). *המתוכים. תל-אביב: עם עובד*.
- לימור, י', ב' לשם ו' מנדליס (2014). *יחסי ציבור: אסטרטגיה וטקטיקה. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה*.
- לפיד, א' (2009). "ביטחון המדינה וחופש העיתונות: מתח על פני השטח", *ביטחון ותקשורת*, עמ' 15-27.
- לפיד, א' (2014). "גלימה לבנה ללשכת העיתונות הממשלתית", נדלה בתאריך 17.10.2017 מאתר איגוד יועצי התקשורת ויחסי הציבור בישראל, http://www.ispra.org.il/site/detail/detail/detailDetail.asp?detail_id=4677608&seaWordPage=%D7%92%D7%9C%D7%99%D7%9E%D7%94+%